

SEXAGESIMA AD 2021

Mt 13:31–33 (Js 5:1–7; 1Kr 1:20–25)

31 Jeesus¹ kõneles neile² veel teise tähendamissõna: «Taevariik on sinepiivakese sarnane, mille inimene võttis ja külvas oma põllule.

32 See on küll väiksem kõigist seemneist, ent kui taim kasvab, siis on see suurim aias ja saab puuks, nii et taeva linnud tulevad ja pesitsevad selle okstel.»

33 Ta rääkis neile veel ühe tähendamissõna: «Taevariik on haputaigna sarnane, mille naine võttis ja segas kolme vaka jahu sekka, kuni kõik läks hapnema.»

Sissejuhatus

Esimese evangeeliumi autoriks on kiriku pärimuse järgi Alfeuse poeg Matteus, kelle Jeesus kutsus apostlite hulka Kapernaumas, kus ta pidas tõlneriametit (Mt 9:9). Pärast Jeesuse taevasseinemist tegutses Matteus esialgu Palestiinas; tema hilisema elu kohta meil kindlad teated puuduvad. Kiriku traditsioon märgib paikadena, kuhu ta oma kuulutustööga jõudis, Etioopiat, Pärsiat ja Partiat, kus ta olla ka märtrina surnud.

Vana pärimuse järgi kirjutanud Matteus oma evangeeliumi esmalt aramea keeles, hiljem olla see tõlgitud kreeka keelde. Evangeeliumi tekkeajaks peab varasem pärimus aega enne Jeruusalemma piiramist ja hävitamist aastal 70, uuemad autorid nihutavad evangeeliumi tekkeaja enamasti sellest hilisemaks (väites ühtlasi, et evangeeliumi autor on teadmata).

Üheks Matteuse evangeeliumi silmatorkavaks jooneks on Vana Testamendi prohvetikuulutuste täitumise rõhutamine. Sellest võib järeldada, et Matteusele oli oluline oma kaasmaalaste – ja usukaaslaste – veenmine selles, et Jeesus on tõesti töötatud ja oodatud Messias. Teisalt on Matteuse evangeeliumis selgelt tajutav universaalsuse-taotlus, mis kinnitab, et ligipääs Kristuses ilmunud armule on avatud kõigile rahvastele.

Viimasest tunnistab ka Jeesuse sugupuu kohe evangeeliumi alguses. Kuigi see algab sõnadega «Jeesuse Kristuse, Aabrahami poja, Taaveti poja sugupuu» (Mt 1:1), ei ole selle eesmärgiks mitte ainult kinnitada Jeesuse juriidilist põlvnemist Taaveti kuninglikust soost, vaid rõhutada, et Jeesus on «Aabrahami poeg», s.t toosama töötatud Seeme, kelle nimel «õnnistavad endid kõik maailma rahvad» (1Ms 22:28; vrd Gl 3:8).

¹ Originaaltekstis siin Jeesuse nime ega vastavat isikulist asesõna ei kasutata.

² Kuigi Matteuse evangeeliumi 13. peatükis seisvate tähendamissõnade vahele on põimitud ka Jeesuse poolt üksnes jüngritele räägitu, näitab kontekst selgelt, et ka salmides 31–33 toodud tähendamissõnade adressaadiks polnud mitte ainult Tema jüngrid, vaid laiemad «rahvahulgad» (vrd Mt 13:2.13.34).

Selle universaalsuse-taotlusega sobituvad suurepäraselt ka Matteuse evangeeliumi lõpusõnad: «Minule on antud kõik meelevald taevas ja maa peal. Minge siis, tehke jüngriteks kõik rahvad, ristides neid Isa ja Poja ja Püha Vaimu nimesse ja õpetades neid pidama kõike, mida mina olen teil käskinud! Ja vaata, mina olen iga päev teie juures ajastu lõpuni.» (Mt 28:18–20)

Laias laastus jaguneb Matteuse evangeelium kolmeks³:

Mt 1:1–4:16	sissejuhatus ja ettevalmistus;
Mt 4:17–16:20	Jeesuse tegevus Galileas;
Mt 16:17–28:20	Jeesuse teekond Jeruusalemma, kannatused, surm, ülestõusmine ja taevasseminemine.

Matteuse jutustamislaad ei jäta muljet, nagu üritaks ta uskmatut või kõhklevat lugejat veenda, vaid pigem on tegemist selgitava ja õpetusliku tekstiga, mis on mõeldud juba olemasolevale kristlikule kogudusele, kes on juba ära tundnud või just ära tundmas oma kutsumust missiooniks kõigi rahvaste juures. Nii on, nagu öeldud, Matteuse evangeelium ühelt poolt üsna «juutlik» tekst oma rohkete Vana Testamendi tsitaatidega, teisalt aga – ka nendesamade tsitaatide valikut arvestades – avatud ka paganaile.

Suurepäraselt näitavad neid mõlemat poolt Jeesuse avaliku tegevuse alguse kohal seisvad prohvet Jesaja sõnad: «Sebulonimaa ja Naftalimaa, mere teel, sealpool Jordanit, paganate Galilea, rahvas, kes istub pimeduses, on suurt valgust näinud, ja neile, kes istuvad surma maal ja surma varjus – neile tõuseb valgus!» (Mt 4:15j; vrd Js 8:23–9:1), millele evangelist lisab: «Sellest ajast peale hakkas Jeesus kuulutama: «Parandage meelt, sest taevariik on lähedal!»» (Mt 4:17)

Keelelisi märkuseid

Kõneles neile – παρέθηκεν αὐτοῖς λέγων – sõnasõnalt: «pani neile ette, üteldes».⁴ Sõna παρατίθημι tähendab «ette panema», «ette seadma», «esitama», ka «[midagi kellelegi] üle andma», «[midagi kellegi] hoolde usaldama».

Tähendamissõna – παραβολήν – sõna παραβολή – «täendamissõna», «võrdlus», «võrdum», «mõistukõne», «õpetussõna»⁵ – koosneb lähedust, sarnasust, seotust või ka

³ Üks huvitav võimalus Matteuse evangeeliumi algusosa ülesehituse vaatlemisel on selle võrdlemine viie Moosese raamatuga: Mt 1 – alguslood (1Ms); Mt 2 – pagendus Egiptuses ja naasmine (2Ms); Mt 3 – Seadus (3Ms; vrd Mt 3:15); Mt 4 – kõrbes (4Ms); Mt 5–7 – Uus Seadus (5Ms).

⁴ 1739. aasta Piiblis: «panni temma nende ette, ja ütles»; 1968. aasta piiblitõlkes: «esitas neile ning ütles».

⁵ 1989. aasta Uue Testamendi tõlkes «mõistulugu» (Mt 13:31) ja «mõistujutt» (Mt 13:33).

vastandust tähistavast eessõnast παρά ja verbist βάλλω – «heitma», «viskama», «puistama».

Taevariik – ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν – Sõna βασιλεία tähistab nii kuningriiki kui ka kuninglikku võimu, meelevalda, valitsemisõigust. Sõna οὐρανός – «taevas» – on siin originaalis mitmuses, niisiis võiks sõnasõnalt tõlkida «taevaste kuningriik».

Sinepiivakese – κόκκῳ σινάπεως – sõna κόκκος tähendab «tera», «iva». Sõna σίναπι – «sinep» – etimoloogia võib viidata selle teravamaitsele.

Sarnane – Ὁμοία – sõna ὅμοιος väljendab eeskätt välist sarnasust, seda, et miski meenutab midagi teist, ent seda võidakse kasutada ka nii seesmise sarnasuse kui sisulise võrdsuse tähistamiseks.

Väiksem – ὁ μικρότερον – sõna μικρός võib lisaks välisele väiksusele tähistada ka millegi tähtsusetust või koguni tühisust.

Ent kui taim kasvab, siis on see suurim aias – ὅταν δὲ ἀύξηθῆ μείζον τῶν λαχάνων ἐστὶν – õigupoolest: «ent kasvanuna on see suurim aiataimedest».⁶

Haputaigna – sõna ζύμη tähendab «juuretis», «haputaigen».⁷

Naine – γυνή – sõna γυνή – «naine» – tuleneb tõenäoliselt verbist γίνομαι – «saama», «sündima».

Segas – ἐνέκρουσεν – sõna ἐγκρούπτω tuleneb seesütlevast eessõnast ἐν ja verbist κρούπτω – «peitma», ning tähendab «[millegi] sekka peitma», siit ülekantult ka «[millegi] sekka segama»⁸.

Vaka – σάτα – sõna σάτον tuleneb heebrea sõnast סָאָתַ – «mõõt» – ning tähistab erinevatel andmetel umbes kaheksa kuni kaheteistkümne liitri suurust mahuühikut.

Kuni kõik läks hapnema – ἕως οὗ ἐζυμώθη ὅλον – võiks tõlkida ka «kuni see oli täielikult hapnenud».

⁶ 1739. aasta Piiblis: «agga kui teḡna saab ülleskaswanud, siis on temma keigesurem aia-rohtude seast»; 1968. aasta piiblitõlkes: «aga kui see on kasvanud, on see suurim aiataimedest»; 1989. aasta Uue Testamendi tõlkes: «kui ta aga saab üles kasvanud, siis ta on suurem aedviljadest».

⁷ Siit on pärit ka sõna «ensüüm».

⁸ Kuigi sisuliselt võiks siinkohal eelistada siiski peitmist (vt allpool kommentaaris öeldut).

Sisuline analüüs

Matteuse evangeeliumi kolmeteistkümnes peatükk toob meieni seitse tähendamissõna, millest kuues nimetab Jeesus, et need kõnelevad taevariigist (vt Mt 13:24.31.33.44.45.47). Erandiks on kõige esimene, tähendamissõna külvajast, ent ka seda jüngritele selgitades ütleb Jeesus: «Teile on antud mõista taevariigi saladusi, neile aga ei ole.» (Mt 13:11) Siit võib teha järelduse, et külvajagi loo keskseks teemaks on taevariik – kuigi samal ajal võib selles näha ka sissejuhatust järgnevatele tähendamissõnadele või koguni kommentaari sellele, kuidas nii tähendamissõnad kui Jeesuse õpetus üldiselt, ja viimselt ka Tema ise ning taevariik, inimeste poolt vastu võetakse.⁹

Külvaja loole järgneb tähendamissõna raiheinast, s.t taas vastandus, mille lähtepunktiks võiks olla retooriline küsimus, miks vanakurja külv näib alati (või vähemalt sageli) märksa paremini õnnestuvat kui Jumala oma. Jeesuse vastus sellele küsimusele on võtmeks ka kahe järgmise tähendamissõna mõtestamisel ja mõistmisel: ärge takerduge asjade nägemisse sellisena, nagu on või tunduvad olevat praegu, vaid õppige nägema esmapilgul ilmse taha.¹⁰

Ka see, et eelnevas, kaheteistkümnendas peatükis kirjeldatakse üsna põhjalikult Jeesuse kokkupõrkeid variseride ja kirjatundjatega ning peatükk lõpeb koguni teatava vastasseisuga Jeesuse ja Tema lähisugulaste, Ta ema ja vendade vahel, ning kolmeteistkümnenda peatüki lõpp räägib sellest, kuidas Jeesuse kodulinlased Teda põlastasid ja Ta hülgasid, kinnitab, et kolmeteistkümnenda peatüki tähendamissõnade vähemalt üheks peateemaks on vahetegemine näiva ja tegeliku vahel.

Näib olevat nii, et Jumala Sõna külvamine on täiesti või peaaegu mõttetu ettevõtmine, kuna enamuse seemnest läheb niikuinii kaotsi – *tegelikult* on aga see väikegi osa, mis viimaks heasse mulda satub ja saja- või kasvõi kolmekümnegi kordset vilja kannab, väärt, et ennast selle nimel täielikult panustada.¹¹

Näib nii, et taevariigi levikul meie maailmas, nagu me seda tunneme, pole õigupoolest mingeid šansse, kuna hingevaenlase kurjus kas lämmatab selle või – pidades silmas

⁹ Vrd tähendamissõna selgitamisel öelduga: «Ja nende kohta läheb täide Jesaja ennustus, mis ütleb: «Kuuldes te kuulete ega mõista, vaadates vaatate ega näe. Sest selle rahva süda on kalestunud ja nad kuulevad kõrvadega raskesti ja sulevad oma silmad, et nad silmadega ei näeks ja kõrvadega ei kuuleks, et nad südamega ei mõistaks ega pöörduks, et ma võiksin neid parandada.» (Mt 13:14j) – kas see pole mitte ülimalt tabav kokkuvõtte külvaja tähendamissõnas kirjeldatust?

¹⁰ Eriti raiheina tähendamissõna puhul tuleb siin ülimalt olulisena esile ka hoiatus olla ettevaatlik vahendite valimisel, millega [näilisele] olukorrale reageerida, samuti manitsus usaldada Jumalat ja toetuda Temale, mitte omaenda tihtipeale puudulikule äratundmisele ja eristamisvõimele.

¹¹ Vrd ka Jh 12:24: Kui nisuiva ei lange maasse ega sure, siis see jääb ükski, aga kui see sureb, siis see kannab palju vilja.

nisu ja raiheina suurt välist sarnasust – eksitab inimesed sellest eemale.¹² Või siis näib, et vales ja kurjast võitu saamiseks tuleb sellele astuda vastu samade vahenditega – lausa vahendeid valimata. *Tegelikult* on aga kõik Jumala kontrolli all ja Tema teeb selgeks, mis läheb aita ja mis põletamisele.

Näib, nagu oleks taevariik – Jeesuse poolt inimestele toodud lunastus ja lepitus Jumalaga, uue alguse võimalus – võib-olla küll ilus ja «intellektuaalselt huvitav», ent sellegipoolest, inimkonna ja maailma tegelikkust arvestades, lootusetu idee¹³ – *tegelikult* aga on see, nii pisike ja tühine kui see ka paistaks, võrreldav suurima puuga madalate aiataimede keskel.¹⁴

Pole kindel, kas Jeesus viitab sõnadega «taeva linnud tulevad ja pesitsevad selle okstel» (Mt 13:32), nagu sageli arvatakse, Ps 104:12 lausele «taeva linnud asuvad elama nende äärde, okste vahel nad teevad häält», kuna tegemist on täiesti erineva kontekstiga ja Septuaginta ei ütle mitte «okste vahel», vaid «kaljude keskel» – ἐκ μέσου τῶν πετρῶν.

Võib-olla on siin peidus hoopis irooniline vihje ühele ammu langenud, kuigi kah «igavesti kestma» pidanud kuningriigile, millest on juttu Taanieli raamatus, kus prohvet ütleb kuningas Nebukadnetsarile tema unenägu seletades: «Puu, mida sa nägid, mis kasvas ja sai tugevaks, mille kõrgus ulatus taevani ja mis oli nähtav kogu maal, millel olid ilusad lehed ja palju vilja ning kus oli toidust kõigile, mille all elasid välja loomad ja mille okstel asusid taeva linnud – see oled sina, kuningas, kes oled kasvanud ja saanud tugevaks; sinu suurus on kasvanud ja ulatub taevani ning sinu valitsus ulatub maailma ääreni.» (Tn 4:17–19)

Sel juhul võime taevariigi ja sinepipuu all piltlikult mõista Inimese Poega, s.t Jeesust ennast, erinevalt kõigi aegade inimlikest isehakanutest ainsat tõelist igavest kuningat, kelle kuningriigist kõik need tähendamissõnad kõnelevadki (vrd Mt 13:41).

Näib, nagu oleks taevariik midagi, mis ehk küll teatava paratamatusena võib inimestele vajalik olla või isegi mingil määral möödapääsmatuna tunduda (taas too Marxi *Opium des Volks*), ent mis ei suuda kunagi võistelda sellega, mis on inimeste maailmas tõeliselt esiplaanile asetatud – täpselt nii, nagu kaapekakku või juuretist ei panda leibade kõrvale ja enamus leivasööjatest isegi ei mõtle sellele iialgi. *Tegelikult* on aga juuretises, mille naine «jahu sekka peitis» (vt vastavat keelelist märkust), «peidus» kogu võimalik leibade hulk, ja kui seda vähem kui peotäit juuretist jahu sekka ei segata, siis olgu viimast kuimitu vakatäit tahes, leivad jäävad ikkagi küpsetamata.

¹² Ikka samamoodi nagu aegade alguses, mil madu küsis naiselt: «Kas Jumal on tõesti öelnud...» (1Ms 3:1), või nagu Jeesuse kiusamisloos, kus kurat kõnetab Teda lausa Pühakirja tsiteerides.

¹³ *Das Opium des Volks*, nagu Marxi kuulsas religiooni olemuse või otstarbe kirjelduses.

¹⁴ Nagu tähendamissõnade puhul tavaline, kasutab Jeesus siin (ja ka järgmises loos) teadlikku liialdust, kuna tegelikult võib sinepitaim kasvada maksimaalselt kuue, tavaliselt aga kuni kolme meetri kõrguseks.

Nii sinepiivakese kui haputaigna tähendamissõna seletamisel rõhutatakse kommentaarides enamasti taevariigi dünaamilisust ning seda, et väiksest saab alguse midagi suurt. Kahtlemata on taoline selgitusviis igati vastuvõetav – juhul, kui siit ei tuletata lõpmatu progressi ideed.¹⁵

Siiski paistab olevat õigem neid tähendamissõnu käsitleda «juba nüüd ja veel mitte»-kontseptsiooni silmas pidades (rõhuga selle väljendi esimesel poolel) – ühest küljest julgustusena Jeesuse jüngritele, kes on paljude põlvkondade vältel pidanud elama pea pideva tagakiusamise olukorras ning keda võib väga kergesti haarata lootusetunne, teisalt aga justkui teatava «võta või jäta»-pakkumisena «rahvahulkadele» ehk kõigile inimestele.

Nagu sinepiivakeses on – vähemalt Jumala pilguga vaadates – olemas juba terve taim, ja nagu peotäies juuretises «peidus» kolmest vakast jahust valmivad leivad, nii on Jeesuses (ja jätkuvalt Tema kirikus) taevariik juba tulnud ning kohal, paistku ta siis nii armetu, pisike, tühine ja tähtsusetu kui tahes (või vahel ka sama «mittekaubandusliku välimusega», nagu tallele pandud juuretis). Jah, muidugi on taevariigi täius ja lõplik tõelisus veel ees ning sellele ustavaks jäänute tõeline sära saab ilmsiks alles päevade lõpul (vrd Mt 13:43), kuid õndsad on need, kelle silmad juba praegu näevad ja kelle kõrvad juba praegu kuulevad: «Sest tõesti, ma ütlen teile, palju prohveteid ja õigeid on ihaldanud näha, mida teie näete, ega ole näinud, ja kuulda, mida teie kuulete, ega ole kuulnud.» (Mt 13:16j)

Jutluseks

Sexagesima ehk eelpaastuaja teise pühapäeva teemaks on EELK Kirikukäsiraamatu järgi «Jumala sõna külv». Teema lähtub eeskätt kirikukäsiraamatu lugemiskava esimese lugemisaasta (ühtlasi vanakiriklikust) Evangeeliumist (Lk 8:4–15), milleks on Jeesuse tähendamissõna külvajast.

Kolmanda lugemisaasta Vana Testamendi lugemiseks (Js 5:1–7) on laul Issanda viinamäest, mis kujutab endast etteheidet Jumala rahvale, kes ei ole kandnud oodatud head vilja, vaid kibuvitsu ja ohakaid, s.t vastanud Jumala armastusele ja hoolitsusele õiguse asemel ülekohtuga.

Kolmanda lugemisaasta Epistli (1Kr. 1:20–25) keskmeks on sõnum ristilöödud Issandast, «kes on juutidele ärrituseks ja paganaile narruseks, ent neile, kes on kutsutud, olgu juutidele või kreeklastele, on Ta Kristus, Jumala vägi ja Jumala tarkus».

¹⁵ Teatavasti ei kasva ükski puu lõpmatuks kõrgustesse ning ka juuretisel on oma «parim enne»; ja kui taigen liiga kauaks kerkima jätta, ei tule sellest viimaks midagi head.

Nende kahe lugemise kontekstis tuleb hästi esile kolmanda lugemisaasta Evangeeliumi sõnum Jeesuses [juba] saabunud taevariigist, mis on hoopis erinev taevariigiga seonduvatest inimlikest ootustest (vrd 1Kr 1:22: «Juudid nõuavad tunnustähti ja kreeklased otsivad tarkust.») ning seab neile, kes tahavad olla selle osalised, kohustuse elada juba nüüd selle ja mitte enam jumalatu maailma seaduste järgi (vt kontrastina Js 5:4: «Miks ma ootasin, et ta kasvatab häid kobaraid, kuna ta andis kängunud kobaraid?»)

Kristuses on Jumal esitanud oma kutse kõikidele. Jeesus julgustab inimesi nägema välise, näilise taha, samal ajal vähemalt kaudselt ka hoiatades, et nagu suurimgi taim peab võrsuma seemnest ning küllusliku leivakoguse alguseks on peotäis juuretist, peavad inimesed ka taevariigist osasaamiseks aktsepteerima just seda viisi, mida Jeesus pakub, seda teed, millele Tema neid kutsub (ja milleks Ta ise on).

Sinepiiva tuleb maasse külvata – samamoodi, nagu too nisuiva, millest Jeesus kõneleb Johannese evangeeliumis (Jh 12:24). Juuretist tuleb «peita» jahu sisse – samamoodi, nagu toidu maitsestamiseks ja säilitamiseks mõeldud sool (vrd Mt 5:13) peab olema valmis sellesse sulama, s.t ennast lõpuni andma (samal ajal – siin tuleb esile taolistes võrdpiltides alati peituv paradoksaalsus – sellega, s.t maailmaga, samastumata, vaid ikka soolaks jäädes, sest muidu see ei «kõlba enam millekski muuks kui visata inimeste jalgade tallata»).

Taevariik on tulnud, teostunud ja saanud avalikuks Jeesuses Kristuses, kes on meie eest kannatanud ja ristil surnud. Inimliku pilguga vaadates ei ole siin tegemist isegi mitte «suure asja väikse algusega», vaid totaalse lüüasaamisega. Jumalik pilk – ja just sellisega oleme kutsutud vaatama meiegi – näeb aga kõiges selles veel küll vähemalt osaliselt varjul-, ent siiski juba realselt kohalolevat tegelikkust, mis on, kui seda ka narruseks ja nõtruseks peetaks, inimestest targem ja tugevam (vrd 1Kr 1:25).

Jutluse võib ehitada üles näiteks järgmiste punktidenä:

1. Jeesuses on tulnud, teostunud ja avalikuks saanud Jumala kuningriik – Tema lunastav ja uueksloov vägi. Jeesus ei ole tulnud mitte rikkiläinut siit-sealt kõpitsema, vaid selleks, et teha algus täiesti uuele loodule. Selleks on Ta võtnud enda peale maailma patu ning inimkonna päästmiseks ohvritallena surnud. Jeesus on see nisu- või sinepiivake, mis on mulda külvatud, et sellest tõuseks uus taim. Tema on ainus tõeline juuretist, mis suudab muuta kogu inimkonda ja inimkonna vahekorda Jumalaga.
2. Ka sõnum Jeesuses tulnud ja teostunud taevariigist sarnaneb pisikesele, tähtsusetuna näivale terakesele, millest justkui ei saa tõusta miskit suurt ega head.¹⁶

¹⁶ Meenub Jh 1:46: Mis võib küll Naatsaretist head tulla?

Et seda siiski kuulutada, on vaja usku ja usaldust, kindlat meelt ja oskust näha asjade pealispinna taha. See, kuidas asjad tunduvad olevat inimliku pilguga vaadates, ei tohi meid mõjutada ei ühes ega teises suunas – ei paisata lootusetusse ega tõsta eufooriasse (rääkimata enda petmisest liigse enesekindlusega). Apostel Pauluse sõnadega: «See aare on meil aga saviastjates, et võrratult suur vägi oleks Jumala oma ja ei midagi meist.» (2Kr 4:7) See, kes seemet külvab või tainast sõtkub, on tähtis küll, kuid väe on Jumal pannud seemnesse ja juuretisse.

3. Jeesust kui taevariigi avaldumist ja teostumist silme ees hoides ei tohi unustada, et seal, kus on Tema, peab olema ka Tema teenija (vrd Jh 12:24–26). Nagu Jeesus, peame meiegi olema valmis mitte ainult taevariigi asjadest kõnelema, vaid iseenast täielikult, lõpuni panustama. Ka meie peame saama mulda külvatavaks seemneks. Ka meie peame olema valmis laskma end «peita» jahu sekka, et kogu taigen võiks hapneda, kerkida ja heaks leivaks küpseda.¹⁷

¹⁷ Siinkohal võib meenutada Antiookia Ignatiust, kes kirjutas enne oma märtrisurma: «Rohkem ei saa te mulle pakkuda, kui et saaksin ohverdatud Jumalale... Ilus on loojuda maailmast Jumala juurde, et saaksin tõusta Temas... Olen Jumala vili, ja mind jahvatatakse metsloomade hammastega, selleks et mind leitaks olevat Kristuse puhas leib.» (Kiri Rooma kogudusele II, 2; IV, 1)